УДК 81’243(4)
DOI: 10.32342/2522-4115-2020-2-20-18

М.П. ВИНАРЧИК,
кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри романської філології та компаративістики
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ МУЛЬТИЛІНГВАЛЬНОЇ ЄВРОПИ: ОСВІТНІЙ КОНТЕКСТ

У статті розглянуто особливості сучасної європейської мовної політики в освітньому контексті. Встановлено, що вирішення проблем мультилінгвізму є надзвичайно важливою справою. Глобалізація і міграційні потоки XXI ст. зробили роль мовної політики першочерговою в умовах сьогодення. Громадяни, рівні за правами та обов’язками, вирізняються своєю культурною ідентичністю, а тому проблема мирного співіснування усіх громадян європейської спільноти постає сьогодні особливо гостро. Метою Ради Європи є зближення окремих держав-членів через спільні кроки на культурному і освітньому рівні. Спадщина культурного розмаїття розглядається як скарб, який потрібно захищати і розвивати. Лише знання сучасних європейських мов збільшить можливості спілкування і взаємодії в усіх сферах суспільного життя, сприятиме мобільності і взаєморозумінню. Усі проблеми мультилінгвізму мають вирішуватися виважено і толерантно.

Проаналізовано проблему мультилінгвізму в європейській системі вищої освіти і висвітлено особистісний розвиток студентів в умовах мультилінгвізму. Встановлено, що Рада Європи сприяє розвитку якісної освіти: забезпечує мобільність студентів, розробляє спільні навчальні програми, створює освітні мережі, заохочує до обміну інформацією та пропагує користь навчання впродовж життя. Знання іноземних мов є важливою складовою цієї діяльності. Багатомовні громадяни краще підготовлені для того, щоб скористатися освітніми можливостями, які пропонує інтегрована Європа. Обґрунтовано актуальність і необхідність вивчення іноземних мов на сучасному етапі. Констатовано, що європейська мовна політика заохочує мультилінгвізм і має на меті досягти ситуації, коли кожен громадянин Європи, крім своєї рідної мови, володітиме щонайменше однією іноземною мовою.

Ключові слова: мовна політика, Рада Європи, мультилінгвізм, вища освіта, особистісний розвиток, багатомовна освіта, іноземні мови.

В статье рассмотрены особенности современной европейской языковой политики в образовательном контексте. Установлено, что решение проблем мультилингвизма является чрезвычайно важным делом. Глобализация и миграционные потоки XXI в. сделали роль языковой политики первоочередной в сегодняшних условиях. Граждане, равные по правам и обязанностям, отличаются своей культурной идентичностью, а потому проблема мирного сосуществования всех граждан европейского сообщества является сегодня особенно острой. Целью Совета Европы является сближение отдельных государств-членов посредством совместных действий на культурном и образовательном уровне. Наследие культурного разнообразия рассматривается как сокровище, которое нужно защищать и развивать. Только знание современных европейских языков увеличит возможности общения и взаимодействия во всех сферах общественной жизни, будет способствовать мобильности и взаимопониманию. Все проблемы мультилингвизма должны решаться взвешенно и толерантно.

Проанализирована проблема мультилингвизма в европейской системе высшего образования и освещено личностное развитие студентов в условиях мультилингвизма. Установлено, что Совет Европы способствует развитию качественного образования: обеспечивает мобильность студентов, разрабатывает совместные учебные программы, создает образовательные сети, поощряет к обмену информацией и пропагандирует обучение в течение всей жизни. Знание иностранных языков является важной составляющей этой деятельности. Многоязычные граждане лучше подготовлены к

© *М.П. Винарчик, 2020*

тому, чтобы воспользоваться образовательными возможностями, которые предлагает интегрированная Европа. Обоснована актуальность и необходимость изучения иностранных языков на современном этапе. Констатировано, что европейская языковая политика поощряет мультилингвизм и имеет целью достичь ситуации, когда каждый гражданин Европы, кроме своего родного языка, будет владеть как минимум одним иностранным языком.

Ключевые слова: языковая политика, Совет Европы, мультилингвизм, высшее образование, личностное развитие, многоязычное образование, иностранные языки.

Виклад основного матеріалу. Протягом багатьох років однією із головних цінностей ЄС залишається увага до вирішення проблем багатомовності. Із початку його створення було проголошено ідею захисту мультилінгвізму і мультикультуралізму Європи. З цією метою виявлено багато ініціативи і ентузіазму у сфері іншомовної освіти, розроблено і опрацьовано різні програми навчання. В умовах сучасної глобалізації та інтернаціоналізації важливо дослідити європейський досвід впровадження мультилінгвізму в систему вищої освіти, позаяк сьогодні, як ніколи раніше, зростає важливість іноземної мови як засобу міжкультурного спілкування. Європейський мультилінгвізм характеризується культурними та мистецькими цінностями, намаганням зберегти різноманітність етнічних ознак. Парадигма побудови національної ідентичності на європейському рівні визначена і окреслена численними резолюціями, оскільки в умовах сьогодення Європейський Союз не має іншого вибору, окрім як створити модель ефективного управління багатомовністю, культурним і релігійним розмаїттям. У центрі уваги перебуває сучасна освітня система, покликана створити всі необхідні умови для особистісного розвитку учнів і студентів.

Проблемами європейської мовної політики займаються Рада Європи й інші європейські інституції. У політичному контексті мультилінгвізм розглядається ними як нова стратегія ЄС щодо створення сприятливого клімату для успішного викладання і навчання іноземних мов. Увага до мовного розмаїття – одна з головних цінностей ЄС поряд з повагою до особистості, відкритістю і толерантністю щодо інших культур. Сьогодні Європа є мультилінгвальним суспільством, адже на її території існує багато мов. Серед європейських країн є як і дво-, так і багатомовні країни: Люксембург, Бельгія, Ірландія, Швейцарія. У цих країнах принципи мовної політики відображені у їхніх конституціях. Європейська хартія регіональних мов або мов меншин є одним із фундаментальних документів, що підтримує мовну розмаїтість в Європейському Союзі, захищає та сприяє розвитку регіональних мов і мов нацменшин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему європейської мовної політики, міжкультурної комунікації, мультилінгвальної системи освіти досліджують Н.П. Карпчук, В.М. Манакін. Серед зарубіжних дослідників слід назвати Дж. Беакко, М. Бірам. Засади багатомовної освіти відображено у численних резолюціях Ради Європи, Загальноєвропейських Рекомендаціях з мовної освіти. Надзвичайно цінним є дослідження, проведене в рамках проекту «Багатомовна Європа», що виконувався Британською Радою в партнерстві з провідними європейськими агенціями.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Однак незважаючи на велику кількість вітчизняних і зарубіжних напрацювань у цій галузі проблема мультилінгвізму у системі вищої освіти все ж залишається недостатньо дослідженою.

Виходячи з цього, **мета статті** – проаналізувати проблему мультилінгвізму у європейській системі вищої освіти.

Виклад основного матеріалу дослідження. Програму європейської мовної політики закладено в рамках Європейської культурної конвенції, яка була ратифікована 49 державами світу. Саме Рада Європи здійснює діяльність з пропаганди багатомовності, мовної та культурної різноманітності та вивчення мов протягом усього життя. Освіті відведена одна з головних ролей у цьому питанні. Мовне питання є принципово важливим у сучасних національних державах: воно в основному підпорядковується державі та суб'єктам, які виконують колективні обов'язки, тобто політичним партіям, об'єднанням і групам громадян, сім'ям, у яких приймаються рішення щодо вибору мови, яку слід використовувати у найближчому оточенні чи навчанні. У демократичних державах мовні закони можуть бути прийняті лише в погодженні між громадянами та державними адміністраціями, по-

заяк демократичний устрій вимагає толерантного і виваженого ставлення до проблем мультилінгвізму. Освітня галузь є тим середовищем, яке покликане забезпечувати дотримання всіх законів і рекомендацій стосовно викладання і навчання іноземних мов, місцем демократичного підходу до реалізації мовної європейської політики.

Державне управління мовами, незалежно від форми, має основну мету – підтримувати мовне розмаїття. Жоден освітній простір не є соціально однорідним, оскільки в кожному присутні різні мови і різні культури. Ця множинність мов і культур змушує підходити до їх вивчення надзвичайно виважено, створювати всі необхідні умови для іншомовної діяльності, оскільки саме рівень навичок володіння іноземною мовою формує лінгвістичний простір людини, у якому виражена національна і етнічна ідентичність. Мова, поряд з релігійними віруваннями, є одним із найкращих маркерів особистісного розвитку людини, завдання ж держави полягає у дотриманні та забезпеченні демократичного балансу між багатомовністю різних груп і державною мовою. Громадяни, рівні за правами та обов'язками, вирізняються своєю культурною ідентичністю, а тому проблема мирного співіснування всіх громадян європейської спільноти постає сьогодні особливо гостро. Спадщина культурного розмаїття розглядається як скарб, який потрібно захищати і розвивати. Лише знання сучасних європейських мов дозволить, на думку Ради Європи, збільшити можливості для спілкування і взаємодії, тим самим сприяючи взаєморозумінню. Не всі громадяни погоджуються з метою досягнення спільної національної ідентичності та не сприймають її як реальність, хоча тенденція до одномовності все ще активна в Європі, незважаючи на динаміку розбіжностей.

У сучасну епоху розвитку світового співтовариства володіння іноземними мовами є життєво необхідним. У міжмовному спілкуванні важливими є повага до національної ідентичності і культури, довіра та взаєморозуміння. Мультилінгвізм належить, з одного боку, до ситуації, коли в певному географічному контексті розмовляють різними мовами, а з іншого, – до здатності людини опанувати кілька мов. В умовах сьогодення мультилінгвізм є важливою реальністю Європейського Союзу: 5 500 млн громадян; 27 держав-членів; 3 види алфавіту; 23 офіційні мови; 60 регіональних мов та мов меншин; 5 мовних груп (балтійські, кельтські, германські, романські, слов'янські), а також естонська, фінська, угорська, мальтійська та баскська [8]. Відповідно до опитування Євробарометра (2006 р.), міжнародного проєкту регулярних опитувань громадської думки, що здійснюється під егідою Європейської Комісії з 1973 р. в Європейському Союзі, 56% громадян Європи заявляють, що можуть використовувати іноземну мову, окрім рідної. Ще один результат цього опитування показує, що деякі держави-члени мають кілька офіційних мов, найбільше поліглотів є громадянами Люксембургу, за ними йдуть словаки та латвійці. Шість держав-членів є одномовними: Ірландія, Великобританія, Італія, Угорщина, Португалія та Іспанія. Англійська мова є найбільш вживаною іноземною мовою в Європі (38%), за нею – німецька та французька (14%) [10].

Мови визначають особистісні відносини, сприяють самовдосконаленню особистості, а тому мультилінгвізм є невід'ємною частиною європейської культурної ідентичності. Виховання поваги до мовної різноманітності є фундаментальною цінністю Європейського Союзу і має здійснюватися на усіх рівнях освітньої галузі. У листопаді 2005 р. було опубліковано програму під назвою «Нова стратегічна основа для мультилінгвізму», у якій подано європейські погляди стосовно реалізації політики мовної освіти, а також конкретні кроки на користь мультилінгвізму. Ще у 1999 р. термін «мультилінгвальна освіта» був використаний ЮНЕСКО. На сьогоднішній день у світі нараховують від 5000 до 7000 мов, ними розмовляють у майже 200 країнах. Існування одразу кількох мов в одній державі є досить поширеним явищем, позаяк важко знайти країну, яка є абсолютно одномовною. Уряди багатьох країн офіційно визнають лише одну або кілька мов, якими розмовляють їхні громадяни [8]. «Кожна мовна картина світу неповторна і певним чином впливає на мислення носіїв конкретної мови і культури. У разі володіння двома або більше мовами (білінгвізм та полілінгвізм) розрізняють первинну і вторинну (вторинні) мовні картини світу» [4, с. 66].

Європейська комісія закликає держави-члени прийняти національний план дій, що встановлює чіткі цілі викладання мов на різних етапах освітнього процесу:

– підготовка висококваліфікованих вчителів іноземної мови;

– сприяння ранньому вивченню іноземної мови;

– викладання нелінгвістичної дисципліни за допомогою іноземної мови (білінгвальна освіта);

– посилення ролі вищих навчальних закладів для підвищення рівня мовних компетентностей;

– використання інноваційних технологій з метою розвитку мультилінгвізму.

Проблема мовного розмаїття Європи є складовою процесу євроінтеграції, її відображено у статті 22 Лісабонського договору (2007 р.). Для належного функціонування Європейського Союзу необхідність мультилінгвізму є очевидною, тому в сучасній європейській школі пропагується та заохочується вивчення іноземних мов. Європейські інституції продовжують наголошувати на необхідності багатомовності, щоб повною мірою скористатись перевагами європейської інтеграції. План дій Європейської Комісії на 2004 р. сформулював цю мету з точки зору «рідна мова і дві іноземні». Звіт 2008 р., схвалений Комісією, поставив мету: кожен громадянин Європи має оволодіти ще однією мовою, окрім англійської. І хоч білінгвізм з англійською мовою швидко поширюється у освітніх системах на європейському континенті, більш амбітна мета тримовності далеко не досягнута і може виявитись недосяжною у багатьох європейських освітніх закладах.

Проведене дослідження показало, що багатомовність є в «генетичному коді» європейського співтовариства, оскільки відповідно до рішення Ради Міністрів (№1/58) усі офіційні мови держав-членів визнаються офіційними мовами європейських інституцій (23 мови у 2010 р.). Статус офіційної мови означає, що кожен громадянин може звертатися своєю мовою до європейської установи та отримувати на ній відповідь. Європейський офіційний журнал виходить також на 23 мовах, хоча, треба визнати, на практичному рівні мови усних та письмових процедур в Європейському Союзі досі були обмежені трьома: французькою, англійською та німецькою. Європейська мультилінгвальна політика відображена у діяльності вищих навчальних закладів. У освітній галузі важливим дієвим інструментом європейської політики стала програма навчання протягом усього життя, яка охопила період 2007–2013 рр. Результати реалізації програми засвідчили:

– вивчення однієї мови недостатньо;

– знання іноземних мов, окрім рідної, необхідно розвивати, підкреслюючи важливість навичок спілкування;

– навчання мов має відбуватися протягом усього життя;

– мовна розмаїтість має інтегруватися у навчальні програми [10].

Серед найважливіших подій, які сприяли розвитку мультилінгвізму в європейському освітньому просторі, потрібно виокремити такі:

– 1957 р. відбулася перша міжурядова конференція щодо європейської співпраці у викладанні мов;

– 1963 р. запустили перший проєкт іншомовної освіти «Сучасні мови»;

– 2001 р. впроваджено «Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти» та «Європейське мовне портфоліо»;

– 2008 р. представлено «Комюніке Багатомовність: перевага для Європи спільне зобов'язання. Воно визначило мовну політику та її вплив на всі інші політичні питання ЄС [9];

– 2012 р. ініційовано проєкт «Багатомовна Європа» (Language Rich Europe) британською міжнародною організацією British Council.

Важливо підкреслити, що мовна політика та мультилінгвізм у системі освіти передусім пов'язані з державним устроєм окремого суспільства чи країни. Якщо мова має високий статус у суспільстві, то, ймовірно, саме вона буде засобом реалізації освітніх програм. Більшість університетів Європи пропонують державну мову як основну мову навчання. Викладання іноземних мов, особливо англійської, закладено в університетських навчальних програмах. Окремі освітні системи європейських країн передбачають вивчення інших іноземних мов, таких як французька, німецька та іспанська. До того ж, велика кількість університетів Європи вимагають певного рівня володіння мовою як необхідної умови вступу. Аналізуючи проблему мультилінгвізму в освіті, вітчизняні науковці часто використовують термін «багатомовна освіта», яка передбачає реалізацію освітніх програм, спрямованих на отри-

мання комунікативних компетентностей двома або більше мовами [8]. У багатомовній освіті різні мови, окрім державної, можуть використовуватися як мови навчання.

«Головною метою вищої освіти на сьогодні є підготовка висококваліфікованого фахівця відповідного рівня й профілю, конкурентоспроможного на ринку праці в сучасних умовах, відповідального, цілеспрямованого, здатного орієнтуватися у суміжних галузях знань, здатного до ефективного здійснення професійної діяльності, готового до безперервного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності» [5, с. 294].

Відповідно до дослідження, проведеного в рамках проєкту «Багатомовна Європа», що виконувався Британською Радою в партнерстві з провідними європейськими агенціями, залученими до теми багатомовності, ЄС у своїх документах підкреслює «важливість мовної різноманітності й формування плюрилінгвальних навичок для всіх етапів освіти». Але особливої актуальності ця проблема набуває на університетському рівні, оскільки він є останнім етапом перед початком трудової діяльності. Випускники університетів, швидше за все, подорожуватимуть протягом своєї кар'єри і постійно спілкуватимуться з носіями інших мов. Тому поряд із здобуттям ключових академічних знань і формуванням відповідних навичок важливим є розвиток мовних навичок, необхідних для їх підтримки у зазначених сферах діяльності. Деякі університети в Європі вже висувають певний рівень володіння мовами як необхідну вимогу до вступу на всі навчальні курси, тоді як інші заохочують студентів до відвідування мовних курсів. Важливим є розвиток зв'язків і обмінів між закладами і окремими представниками вищих навчальних закладів в європейських країнах, щоб таким чином надати всім можливість набувати автентичного досвіду з мови та культури інших країн. У здійсненому дослідженні поряд з терміном «багатомовна освіта» вжито також термін «плюрилінгвальна». «Організація багатомовної/плюрилінгвальної освіти, а також підготовка вчителів до лінгвістично і культурно різноманітної аудиторії – це ті виклики, з якими наразі стикаються освітяни. Враховуючи таку велику кількість мов, наявних майже в кожній навчальній аудиторії, документи ЄС і РЄ наголошують на необхідності визнання плюрилінгвальних надбань учнів у вивченні та викладанні мов, а також за необхідності готувати вчителів до усвідомлення значущості плюрилінгвальних надбань своїх учнів і їх використання в практиці викладання у школі» [1, с. 52].

Цікавим є досвід мультилінгвальної політики в системі вищої освіти провідних європейських країн. У Франції «мовою навчання, екзаменів і конкурсних іспитів, а також наукових праць і дисертацій у державних і приватних закладах є французька. Проте можуть мати місце винятки, обумовлені вимогами викладання регіональних і іноземних мов і культур або в ситуації, коли вчителем є іноземний партнер або запрошений вчитель. Ця вимога не поширюється на іноземні школи або школи, створені для учнів іноземного громадянства, а також на шкільні уроки міжнародного характеру» [1, с. 144].

«З 2005 року в англійських університетах мови були визнані «стратегічно важливими і вразливими навчальними дисциплінами». А це означає, що вони мають право на отримання додаткового державного фінансування з метою вирішення проблеми спаду національного потенціалу. Відчувається нестача навчальних курсів, за якими готують спеціалістів з чотирьох найбільш уживаних мов громад (так у Великій Британії позначаються мови іммігрантів): урду, кантонської, пенджабі, бенгальської мов» [1, с. 80].

В окремих університетах Німеччини як, наприклад, університеті Людвіга Максиміліана в Мюнхені, університеті Фленсбурга і Вільному університеті Берліна «частина навчальних курсів викладається як німецькою, так і іноземними мовами. Всі університети пропонують веб сайти й інформацію про вступні вимоги німецькою та іноземними мовами. Університет Фленсбурга зазначає використання «регіональних мов і мов меншин». На практиці, швидше за все, це означає використання датської – регіональної мови меншини в цьому регіоні. Мови, що пропонуються в досліджуваних університетах: арабська, баскська, китайська, англійська, французька, італійська, голландська, перська, польська, португальська, російська, іспанська, турецька, датська» [1, с. 122].

«Швейцарія має порівняно низький відсоток учнів, які отримують кваліфікацію для вступу до університету. Це відбувається тому, що велике значення надається високоякісній професійній підготовці. У рамках професійно-технічних програм учні працюють у компаніях або торгівлі одночасно з відвідуванням один або два рази на тиждень так званих професій-

но-технічних училищ, які мають дуже різноманітні рівні підтримки офіційних регіональних або іноземних мов. Наприклад, у рамках комерційних програм навчання вивчення мови відіграє значну роль (друга офіційна мова плюс англійська є обов'язковими), тоді як у професіях, що вимагають в основному навичок ручної праці, іноземні мови вивчаються поверхнево, якщо взагалі вивчаються. Таким чином, неможливо окреслити загальну ситуацію з вивченням іноземних мов у сфері професійної освіти» [1, с. 146].

Висновки з цього дослідження та перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Впровадження мультилінгвізму відбувається не тільки у закладах вищої освіти, а й на всіх інституційних рівнях, що реалізує концепцію «вивчення мов протягом життя». Важливо наголосити, що навчальні заклади не можуть відокремитися від соціолінгвістичного контексту суспільства, з яким вони пов'язані, оскільки освітні програми базуються на принципах багатомовності та полікультурності суспільства в цілому. В умовах сьогодення мультилінгвальна освіта стає все більш важливою не тільки у Європі, але й у цілому світі, позаяк мова є не тільки засобом комунікації, а й багатогранним маркером національної та культурної самобутності. Перспективою подальшого дослідження є проблема багатомовності в соціокультурному вимірі українського освітнього простору.

Список використаної літератури

1. Багатомовна Європа: тенденції у політиці і практиці мультилінгвізму в Європі. Київ: Ленвіт, 2012. 168 с.

2. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. [Наук. ред. укр. видання С.Ю. Ніколаєва. Переклад з англ.]. Київ: Ленвіт, 2003. 273 с.

3. Карпчук Н.П. Национальные коммуникационные стратегии стран Европейского Союза: опыт Нидерландов. *Studia Humanitatis.* 2015. № 2. С.1–16.

4. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація: навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 288 с.

5. Олійник І.В. Філософські та специфічні принципи в контексті сучасної освітньої парадигми. *Вісник Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.* 2016. № 1 (11). С. 294–298.

6. Agileuova A., Kulbaeva A., Zhumanova A.; Nagumanova ZH. Competence approach in modern humanitarian education Vol. 38 (№ 50) Año 2017. Pág. 36.

7. Beacco J., Byram M. From Linguistic Diversity to Plurilingual Education. Guide for the development of Language Education Policies in Europe. Executive Version. Language Policy division DGIV, Council of Europe, Strasbourg. Executive Version 2007. 51 p.

8. Cenoz, J. & Gorter, D. (2010). The Diversity of Multilingualism in Education. International Journal of the Sociology of Language, nr 205, p. 37–53.

9. European Commission. Multilingualism: An Asset for Europe and A Shared Commitment. Brussels: European Communities, 2008. 35 p.

10. Jacques Delmoly. Le multilinguisme et l'identité culturelle européenne. URL: https://books.openedition.org/pur/33068

11. Official site of EU. URL: http://www.europa.eu.int